

هو العليم

ملاك و میزان در ثبوت هلال اول ماه و عدم کفایت رویت ماه با چشم مسلح

حضرت آیه الله حاج سید محمد محسن حسینی طهرانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا أَبِي الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ
وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَاللَّعْنَةُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ

مقاله پیش رو عبارت است از فرمایشات حضرت آیت الله حاج سید محمد محسن حسینی
طهرانی در ارتباط با ملاک و میزان در ثبوت هلال اول ماه و عدم کفایت رویت ماه با چشم مسلح

ملاک شرعی ثبوت روز اول ماه قمری

مطلبی را که باید خدمت دوستان عرض کنم این است که: ثبوت هلال ماه از نظر شرعی، به دیدن با چشم ظاهر است، بدون دخالت آلات و ادوات دیگر؛ از قبیل دیدن با تلسکوپ یا دوربین‌های بسیار قوی، و همین‌طور رفتن در ارتفاعات بسیار زیاد که از افق هلال بالاتر است، مانند سوار شدن به هواپیما و بالا رفتن در حدی که این هواپیما از سطح افق، ارتفاع بیشتری پیدا می‌کند و بدین وسیله هلال ماه قابل رؤیت می‌شود.

آنچه را که شارع در ثبوت اول ماه مد نظر قرار داده است عبارت است از: دیدن با چشم ظاهر. چنانکه فرموده است: «صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ، وَ أَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْهِ؛ با دیدن ماه روزه بگیرید و با دیدن ماه افطار کنید.» قطعاً عرف در آن زمان، ملاک را در پیدایش ماه و خروج از ماه و خروج از شهر، چشم ظاهر می‌دانست؛ آنها که رصد و وسایل و آدات مکانیکی نداشتند، آن زمان که تلسکوپ اختراع نشده بود و دوربین نبود، آن زمان که هواپیما و رفتن به بالای ابرها نبود! همین ملاک دیدن ظاهر، ملاک و مورد توجه برای داخل شدن در شهر و در ماه بوده است، و شارع و پیامبر هم بر همین سیره، ماه‌های خود را قرار می‌دادند.

استحباب استهلال و رؤیت هلال اول ماه

یکی از مستحبات، استهلال است، یعنی انسان در ابتدای ماه استهلال کند و برود و ماه را ببیند؛ و جهتش این است که از نقطه نظر عبادی، احکامی بر ورود ماه تعلق می‌گیرد، و انسان باید بداند که این عبادت را به چه کیفیت و به چه صورتی انجام بدهد.

عبادت این‌طور نیست که این طرف و آن طرف بخواهد بشود، یک روز انسان زودتر انجام بدهد یا یک روز دیرتر انجام بدهد، و بدون توجه به این مسأله بخواهد انجام شود. وقت عبادت مشخص است؛ مثلاً دهم ذی‌الحجه عید قربان است، نه یازدهم ذی‌الحجه درست است و نه نهم ذی‌الحجه، عید

قربان در روز مخصوص است و با اعتبار ما این طرف و آن طرف نمی‌شود، یا مثلاً روز عرفه یک روز خاص است.

این مطلبی که امشب خدمت رفقا می‌گویم خیلی مهم و دقیق است، و عمداً گفتم که همه متوجه این قضیه بشوند؛ حالا آن کسانی که به این مسأله توجه ندارند و ثبوت اول ماه را با تلسکوپ کافی می‌دانند، اگر متوجه این قضیه نیستند، به این مسأله توجه کنند.

آثار تکوینی خاص هر یک از ایام

روز عرفه برای خصوص نهم ذی‌الحجه است و آثاری که بر روز عرفه مترتب است، برای خود نهم است؛ نه روز هشتم یک چنین آثاری دارد و نه روز دهم و یازدهم! ما این همه تأکید در روایات و آثار داریم که: کسی که روز عرفه روزه بگیرد و دعا بخواند و چه کار بکند، خداوند همه گناهان او را آن‌چنان می‌آمرزد که انگار از مادر متولد شده است. اینها برای خصوص روز عرفه است که روز نهم است. یا اینکه عید غدیر عیدی است که مربوط به هجدهم ذی‌الحجه است. در این رساله نوروز که بنده نوشته‌ام، اگر رفقا مطالعه کرده باشند، این مطالب را مقداری در آنجا توضیح داده‌ام که: آثار تکوینی که خداوند بر این ایام بار کرده، به نحوی است که این آثار با این طرف و آن طرف رفتن از بین خواهد رفت، و با اعتبار ما این آثار درست نمی‌شود؛ چون این یک آثار تکوینی است.

و همین‌طور راجع به عید فطر که عیدی است مخصوص آخر رمضان، و این طرف و آن طرف نمی‌شود؛ یعنی خصوصیات آن روز و برکاتی که در آن روز می‌آید، و فیوضات و عنایاتی که از جانب خداوند در آن روز نازل می‌شود، و انسان احساس می‌کند امروز روز روزه نیست، بلکه امروز روز جشن و روز عید و روز سرور است. سابقاً بعضی از بزرگان وقتی که شک ایجاد می‌شد، شاید اصلاً نیازی به سؤال کردن از این طرف و آن طرف نداشتند، و می‌فرمودند: «امروز بوی روز عید می‌آید!» کاملاً مشخص است که حال و هوا، یعنی نزول برکات و کیفیت فیض الهی و نزول ملائکه و آوردن آن عنایات خاص الهی در امروز، با روز روزه فرق می‌کند؛ چون برکات روز عید با روزهای دیگر تفاوت می‌کند.

شهادت امام با تولد امام علیه السلام فرق می‌کند، آن یک خصوصیات دارد و این یک خصوصیات، و اینها همه مثل هم نیستند. مثلاً روز عاشورا با روز عید غدیر دوتاست، دو نوع عنایت، دو نوع فیض و دو نوع برکت است، که هر کدام از اینها برای انسان لازم است.

اهمیت تعیین دقیق روز اول ماه

بر این اساس، روز اول ماه برای مردم باید مشخص بشود تا مسائل خودشان را بر آن مترتب

کنند. روز اوّل ماه رمضان باید برای افراد مشخص شود چه روزی است، آیا امروز است یا فرداست؟ چون ما در ماه رمضان روزهای خاصی داریم، یکی از آن روزهای مهم و شب‌های مهم شب بیست و سوم است. شب بیست و سوم، شب قدر است، یعنی شبی است که ملائکه نازل می‌شوند و تقدیر سال آینده را در آن شب رقم می‌زنند؛ لذا در روایات داریم که در آن شب باید این اعمال و این مراقبه را انجام داد. این طور کشک نیست که بگوییم: آقا امشب را شب قدر قرار می‌دهیم! اصلاً این دست ما نیست که بگوییم امشب شب قدر است! یا بگوییم: اصلاً آقا ما هفته دیگر را شب قدر قرار می‌دهیم! یادم است در زمان سابق، در آن زمان سلطنت گذشته، یکی از این نماینده‌های مجلس آن موقع - الآن اسمش در خاطرم نیست - گفته بود که: «کارکنان دولت برای اداء مناسک حج‌شان می‌توانند از تعطیلات تابستان استفاده کنند! که هم تعطیلات است و هم می‌توانند مگّه‌شان را بروند!»

خب عموجان! تعطیلات تابستان برای تعطیلات تابستان است، برای گردش و جاهایی است که خودتان تشریف می‌برید! ولی موقع مگّه به تابستان ربطی ندارد، این برای ذی‌الحجه است! یعنی این قدر او نمی‌فهمید که عبادات وقت خاص دارد و در وقت خاص باید آن انجام بشود، و الاً فایده ندارد!

تأثیر گردش زمین در عدم اشتراک آفاق

در ماه مبارک، شب بیست و سوم شب قدر است. شب قدر یک شب است؛ متها شبی است که در طول آن شب، کره زمین می‌گردد، چون همه جای کره زمین که باهم شب نیست؛ هر دقیقه‌ای از دقائق بیست و چهار ساعت، در یک‌جا غروب است و در یک‌جا صبح است، چون زمین در حال گردش است. یک شبانه‌روزی که بر زمین می‌گردد، آن می‌شود شب قدر. حالا آن چه شبی است و شب چندم است؟ حالا با توجه به قرائن و شواهدی که بر این مسأله دلالت دارد، شب بیست و سوم است. پس حالا ما می‌توانیم به‌جای شب بیست و سوم، بگوییم: آقا ما شب پانزدهم را شب قدر قرار می‌دهیم! دست ما نیست! شب قدر دست ما نیست، شب قدر دست خداست، خدا هم این را در یک‌چنین شبی قرار داده است؛ که بیست و دو شب که از ماه رمضان گذشت، در شب بیست و سوم می‌شود شب قدر، و این خصوصیات و این مسائل را دارد.

رؤیت هلال با چشم عادی، ملاک تعیین اول ماه در زمان رسول خدا

حالا صحبت ما این است که: در زمان رسول خدا اوّل ماه چه موقع بود؟ آیا اوّل ماه، اوّل ماهی بود که با چشم عادی می‌دیدند یا با تلسکوپ و هواپیما می‌دیدند؟ آن موقع که طیاره نبود، آن موقع که تلسکوپ نبود، آن موقع که این دوربین‌های یک متری و دو متری نبود! با همین چشم، همین چشم

ظاهر می دیدند؛ متنها چشم عادی، نه چشم ضعیف و ... می گفتند: «بروید بالای بلندی، بالای کوهی، بالای ارتفاعی، در آنجایی که غُیومی^۱ نباشد و هوا صاف باشد، مانعی نباشد، و افق را نگاه کنید، وقتی که هلال هفت هشت درجه از افق بالا آمد، در آنجا قابل رؤیت است.»

اشتراک افق در سرزمین های مجاور یکدیگر

البته این هم بود که در بعضی از موارد، حتی با وجود ارتفاع داشتن و بالا بودن هلال، ممکن بود که دیده نشود. در اینجا می گفتند: «از اطراف هم بیایند و بگویند، کفایت می کند.»

حکم شب قدر مشکوک

لذا در آن موقع و در همان زمان های گذشته، معمولاً ماه را در همین شب اول می دیدند. و بعد اگر هم شک می کردند، دو شب را به عنوان شب قدر اِحياء می گرفتند. ما یادمان است که در همان زمان سابق وقتی شک می شد بین اینکه امروز است یا نیست، هر دو شب را می گرفتند تا به فیض شب قدر برسند. حتی یک سال ما یادمان است که وقتی شک داشتیم، مرحوم آقا - رضوان الله علیه - شش شب برای شب قدر به مسجد رفتند؛ شب نوزدهم دو بار، و شب بیستم و یکم و بیست و سوم هم هر کدام دوبار، تا اینکه شب قدر را درک بکنند. چون یا این شب است یا آن شب، و نمی شود بگوییم: آقا ما امشب این را قرار دادیم!

عدم اعتبار رؤیت با تلسکوپ در اثبات اول ماه

روی این جهت، ماهی که در زمان رسول خدا و در زمان ائمه علیهم السلام اعتبار می شد، ماهی بود که با این دو چشم می دیدند، نه با تلسکوپ، تلسکوپ که در آن موقع نبود، پس با همین چشم می دیدند و بر این چشم تکیه می کردند و روی این چشم حساب باز می کردند! نوزدهم می گرفتند، بیست و یکم می گرفتند و بیست و سوم می گرفتند، و با همین چشم روز عید فطر می گرفتند و با همین چشم روز عرفه می گرفتند و روز عید قربان می گرفتند و ایامشان را بر این مترتب می کردند. توجه کردید؟ با همین چشم ظاهر.

حالا صحبت در این است که اگر در زمان رسول خدا، پیغمبر اول ماه را بر اساس چشم می گرفت، ما به چه حکم شرعی و روی چه حسابی الآن آن را با تلسکوپ قبول می کنیم و تعیین می کنیم؟ در زمان ائمه که تلسکوپ نبود، در زمان پیغمبر که تلسکوپ نبود، با همین چشم ظاهر

^۱ جمع غیم است به معنای ابر. لغت نامه دهخدا

می رفتند و ماه را می دیدند. پس ما باید این را بگوییم: اگر در زمان رسول خدا تلسکوپ بود، ماه رمضان رسول خدا یک روز تغییر می کرد! درست است یا نه؟! و پیغمبر با وجود اینکه اطلاع داشت که امروز روز اول ماه است، فردا را روز اول ماه می گرفت! می شود همچین حرفی بزنیم؟ متوجه شدید چه می خواهیم بگوییم؟ الآن تلسکوپ اختراع شده است، در زمان پیغمبر و ائمه که تلسکوپ و هواپیما نبود، پس ماه چه طور برایشان ثابت می شد؟ با همین چشم ثابت می شد! با همین چشم، روز اول ماه را می گرفتند و با همین چشم، شب بیست و سوم ماه رمضان را شب قدر قرار می دادند.

آیا پیغمبر می دانست که امروز روز اول ماه است یا نمی دانست؟ اگر بگوییم نمی دانست، پس پیغمبر جاهل بود؛ اگر می دانست، پس همان روزی که برای پیغمبر است، همین روز هم برای ماست. آسمان که تغییر نکرده است! زمین که تغییر نکرده است! متوجه شدید ما داریم چه اشتباهی مرتکب می شویم؟!

اقتدا به سنت پیامبر حتی در کیفیت تشخیص اول ماه

اول ماه همان روزی است که برای پیغمبر و ائمه بود، چون اینها به عنوان سند هستند. آن روزی که پیغمبر آن روز را روز اول ماه قرار می داد، با چه قرار می داد؟ با دیدن این چشم قرار می داد، نه با تلسکوپ و نه با بالا رفتن بالای ابرها و با طیاره دیدن، که آن اصلاً یک طور دیگر است. پیغمبر با دیدن ظاهر می گفت: ماه تان را شروع کنید! پیغمبر با دیدن چشم می گفت: ماه تان را تمام کنید! پیغمبر با دیدن این چشم می گفت: روز عید قربان بگیرید! پیغمبر با همین چشم می گفت! چون آن موقع که تلسکوپ نبود.

اگر ما بگوییم که در واقع آن روز واقعی، یک روز قبل بود - چون اگر در آن موقع تلسکوپ بود، پیغمبر می گفت روز قبلش روز اول ماه است - ولی پیغمبر یک روز بعد اعلام می کرد؛ پس پیغمبر با علم به اینکه امروز روز دوم ماه است، به مردم می گوید: امروز را روز اول بگیرید! این درست است؟! این غلط است! نه، مردم شما نمی بینید! هنوز تلسکوپ اختراع نشده است! هزار سال دیگر اختراع می شود و آن موقع یک روز جلوتر می آید! این حرف خنده دار نیست؟! خیال می کنم خیلی خنده دار باشد!

عدم اطلاق عنوان رؤیت نسبت به هر کیفیتی از رؤیت

من یک وقت در یکی از فتاوی یکی از آقایان - الآن فوت کرده و به رحمت خدا رفته است - وقتی دلیل می آورد، خوانده بودم که می گفت: «منظور رؤیت است، حالا چه رؤیت با چشم عادی و

چه رؤیت با چشم تلسکوپ، هر دو رؤیت است!»

خیلی برایم جالب بود که عجب! اگر قرار است رؤیت به هر کیفیتی باشد، پس بنده سوار هواپیما می‌شوم و این قدر ارتفاع پیدا می‌کنم که اصلاً دو روز قبلش، روز بیست و هشتم را می‌گویم روز اول ماه است! این هم رؤیت است دیگر! مگر رؤیت نیست؟ شما مگر نماز مغرب و عشا نمی‌خوانید؟ وقتی دارید نماز مغرب می‌خوانید، می‌بینید هواپیما در آسمان می‌رود و خورشید به آن تابیده است! وقتی که نماز مغرب می‌خوانید، می‌بینید در آن بالا، خورشید به هواپیما تابیده است؛ یعنی این قدر این هواپیما ارتفاع گرفته است که از آن مقدار خروج خورشید از تحت افق و ورودش هم بالاتر رفته است و در زاویه سطوح نور خورشید واقع شده است، درحالی که شما نماز مغرب را خوانده‌اید و فرضاً نافله‌هایش را هم خوانده‌اید و یک ربع هم گذشته است، ولی در عین حال هنوز شما آن را می‌بینید!

عدم اعتبار رؤیت هلال با رفتن به افق‌های بالا به وسیله هواپیما

بنابراین فرض کنید قطعاً امروز نباید روز اول ماه باشد و این قطعی است، حالا شما با هواپیما بالا می‌روید و ماه را می‌بینید، تکلیف چیست؟ برای روزه‌تان باید بگویید: ماه جدید آمده است! چون این هم دیدن است دیگر! دیدن، دیدن است! پس دیدن به هر کیفیتی ملاک نیست. عزیز من! دیدنی ملاک است که در شرایطی باشد که در آن شرایط ماه قابل رؤیت با چشم باشد؛ یعنی ماه در حدی از افق بالا آمده باشد که از تحت الشعاع خارج بشود، یعنی آن مقدار ارتفاعی که نور خورشید به واسطه غلبه آن نور خورشیدی که در حال غروب است - که به آن قاهره نور شمس می‌گویند - مانع از رؤیت هلال برای چشم عادی نشود، آن موقع این می‌شود رؤیت.

بنابراین اگر ما از تلسکوپ یا دوربین‌های بسیار قوی - البته یک وقت دوربین، دوربین عادی است، یعنی دوربین در حدی است که فقط غبار را کنار بزند، آن اشکال ندارد - یعنی آن تلسکوپی که بر نور شمس غلبه کند - که در همین قضیه اتفاق افتاده است - یعنی تلسکوپ آن‌چنان قوی باشد که تصویر را آن قدر نزدیک کند که انسان حتی با وجود در تحت الشعاع بودن هلال - که اصلاً نور خورشید مانع است شما هلال را ببینید - آن را ببیند، این دیدن اصلاً قبول نیست و فایده ندارد، بلکه روز قبل حساب می‌شود و روز بعد حساب نمی‌شود.

عدم اطلاق دلیل رؤیت بر هر رؤیتی

بنابراین اینکه ما بگوییم: «به صرف دیدن، حالا به هر کیفیتی، دیدن در اینجا صدق می‌کند.» «به هر کیفیت» غلط است؛ چون انسان در بعضی از موارد می‌بیند ولی قطعاً غلط است و باید

دیدنی باشد که دیدنِ عادی است، یعنی همان طوری که زعمای ما، پیغمبر و ائمه در زمان خودشان آن طور ماه را می دیدند و بر حساب آن به اعمالشان ترتیب اثر می دادند، روز اوّل می گرفتند، روز نوزدهم می گرفتند، روز بیست و سوم می گرفتند، و همه هم می دیدند. پس ما هم وظیفه داریم به همین کیفیت عمل کنیم - نه اینکه حالا چون دستگاه‌های دیگر جدیدی آمده است، انسان بخواهد تغییر بدهد - چون شب همان شب است، و روز همان روز است و تغییری نکرده است و ملاک همین است.

تأثیر اکتشافات و فناوری‌ها در بعضی موضوعات شرعی

البته یک مطلب هست و آن اینکه: بله، ما در بعضی از موارد مشاهده می کنیم که حکم در زمان رسول خدا و در زمان ائمه به یک کیفیت بود، و الآن با وجود بعضی از اکتشافات و بعضی از دستاوردها و فناوری‌ها و امثال ذلک، تغییر می کند؛ و آن جایی است که بر خود آن موضوع فی حدّ نفسه، حکم خاص بار نمی شود، بلکه چون آن موضوع در تحت شرایط خاص قرار می گیرد، حکم آن شرایط را پیدا می کند؛ و الآن چون شرایط موضوع تغییر پیدا کرده است، حکم آن بر طبق اختلاف شرایط، شرایط جدیدی پیدا می کند.

حرمت و بطلان خرید و فروش نجس، به واسطه عدم وجود منفعت حلال

مثلاً فرض کنید استفاده از الکل که یک شیئی است که خودش فی حدّ نفسه نجس است، چه در زمان رسول خدا باشد و چه در زمان ائمه یا در زمان ما، هیچ تفاوتی نمی کند و نجس است - البته الکلی که از مایع بالاصاله باشد، یعنی اصلش مایع باشد، مثل انگور، نجس است؛ نه اینکه آن را تخمیر کرده باشند، مثل الکل چوب که نجس نیست - وقتی که نجس شد، از نظر شرعی داریم که چیز نجس قابل استفاده و قابل خرید و فروش نیست و معامله اش هم باطل و سّحت است و مصرفش هم حرام است. البته این مسأله در زمان گذشته صحیح بود. در زمان پیغمبر و همین طور بعد از آن، از الکل چه استفاده ای می کردند؟ چیزی نبود!

جواز استفاده مفید از نجاسات

تا اینکه این قضیه در زمان زکریای رازی کشف شد و خاصیت الکل در آن زمان به دست آمد و برای ضد عفونی ها و امثال ذلک استفاده شد. وقتی که این طور شد، فقیه در اینجا فکر می کند که: الآن که الکل حرام است، آیا این حکمی که روی حرمت استفاده از الکل رفته است، به خاطر نجاست آن است یا به خاطر اینکه استفاده معقول از آن در اینجا متمشّی نیست؟ بله، در آن زمان نمی دانستند و مورد استفاده نبود، و وسایل ضد عفونی اصلاً چیز دیگری بود، مثلاً چوب را می سوزاندند و خاکسترش را

چه کار می‌کردند، و همین‌طور از بعضی از گیاه‌ها برای ضدعفونی استفاده می‌کردند - که الآن هم از این گیاه‌هایی که در این کوه‌ها هست و خاصیت آنتی‌بیوتیکی دارد، وجود دارد و روی زخم و اینها می‌ریزند، و الآن هم بعضی‌ها استفاده می‌کنند - و وسایل ضدعفونی‌شان در آن موقع به این کیفیت بود. از جمله چیزهایی که خاصیت آنتی‌بیوتیکی دارد خود عسل طبیعی است، و حتی می‌گویند: آن قدر خاصیتش قوی است که اگر زخمی باشد، برای بهبودی آن حتی از وسایل و داروهای شیمیایی امروزی هم قوی‌تر است، و تجربه هم شده است. اما کسی نسبت به الکل به این قضیه نرسیده بود که مسأله این‌طور باشد.

وقتی فقیه نگاه می‌کند و می‌بیند که الآن استفاده از نجس در شرع حرام است، متوجّه می‌شود چون استفاده مفید ندارد، حرام است؛ اما اگر استفاده مفید داشته باشد، چرا استفاده‌اش اشکال داشته باشد؟ مگر حتماً شخص باید الکل را بخورد؟ نه، الکل را برای ضدعفونی مصرف می‌کند. الآن این اتاق‌های عمل را که استریل می‌کنند، می‌گویند حتماً باید با الکل، آن هم الکل انگور باشد. یکی از دوستانمان دکتر سجادی می‌گفت: «اطاق عملی که من چشم در آن عمل می‌کنم، فقط باید با الکل انگور باشد، من اصلاً غیر از این را قبول ندارم و تایید نمی‌کنم!»

الآن استفاده از این الکل چه اشکالی دارد و چه مانعی است؟ نه، هیچ مانعی ندارد، و خرید و فروشش هم جایز است، و ثمن و پولش هم اصلاً حرام نیست و مثل نان و خربزه می‌ماند و تفاوتی نمی‌کند. بله، خوردنش حرام است، و در تماس با آن هم انسان بایستی که دستش را آب بکشد و تطهیر کند؛ اینها به جای خود، اما اینکه بگوییم اصلاً نباید استفاده بشود و معامله آن اشکال دارد، این از مسائلی است که دیگر منطقی و شرعیّت ندارد.

تأثیر تغییر اقتضائات حکم در وظیفه مکلف

ولی بعضی از چیزها است - این مطلب، مطلب دقیقی است، که این را هم می‌خواستیم در راستای قبله و خورشید، خدمتان عرض کنم - که شارع حکم آن را بر اساس اقتضائات آن موقع بیان کرده است؛ اما ما الآن می‌بینیم که این اقتضائات وقتی تغییر می‌کند، آن حکم شارع بدون اینکه تغییر پیدا بکند صورت جدیدی به خود می‌گیرد.

حکم قبله در مکه و سایر شهرها

مثلاً فرض کنید که راجع به قبله داریم: «برای کسانی که در خود مسجد الحرام یا در مکه هستند و کعبه برایشان قابل رؤیت و قابل اِتِّجاه است، خود کعبه قبله است، خود همین چهارگوش کعبه

می‌شود قبله. «لذا کسانی که در مکه هستند نمی‌توانند به این طرف و آن طرف بشوند به هوای اینکه قبله است، مگر اینکه برایشان مانعی باشد و آن‌طور دقت مشکل باشد. حالا کسانی که در مسجد الحرام یا در خیابان‌های اطراف هستند، یا در هتل‌ها و منازل هستند که در همان حول است، قبله می‌شود همان کعبه. اما برای کسانی که دور هستند، به خصوص در شهرهای بعیده و امثال ذلک، قبله می‌شود جهت کعبه، نه خود کعبه؛ چون کعبه که قابل رؤیت نیست! چطور ممکن است که شما یک چهار دیواری چهارده متر در چهارده متر را برای ایران قبله قرار بدهید؟! این اصلاً امکانش نیست! لذا جهت کعبه برای آنها می‌شود قبله، که به همان جهت کعبه نماز بخوانند؛ حالا یک مقداری این طرف و آن طرف هم شد، ایراد و اشکالی ندارد.

نظریه علامه حلّی در تعیین حکم قبله، و نقد آن

مرحوم علامه حلّی در اینجا یک مطلبی دارد که قابل تأمل است. ایشان می‌فرماید که: «این‌طور نیست که در وهلهٔ اوّل، کعبه قبله برای همه باشد! بلکه ما از ابتدا دو قبله داریم؛ برای کسانی که در مسجد الحرام و خیابان‌ها و منازل نزدیک آن هستند، قبله‌شان می‌شود خود کعبه و نفس کعبه؛ و برای کسانی که دور هستند اصلاً کعبه قبله نیست، جهت کعبه قبله است (یعنی همان فضا و همانی که نسبت به آن بایستند) چه مصادف با کعبه بشود یا این طرف و آن طرف بشود، ولی همین قدر که به سمت کعبه باشد می‌شود قبله، و دیگر خود کعبه قبله نیست. چون خداوند حکم عبث نمی‌کند که بگوید ابتدائاً این کعبه مربوط به همه است، بعد بگوید آنهایی که نمی‌توانند و دسترسی ندارند تا برایشان مشخص بشود، قبله آنها جهت کعبه باشد! این حکم، حکم عبثی است! برای کسانی که دور هستند اصلاً امکان ندارد خود کعبه را قبله قرار بدهند! لذا شارع از اوّل دو قبله را جعل کرده است: یکی خود کعبه برای افرادی که نزدیک هستند، و یکی جهت کعبه برای افرادی که دور هستند!»

خود کعبه تنها ملاک برای مشخص نمودن قبله

ولی وقتی که ما مشاهده می‌کنیم، می‌بینیم مطلب این‌طور نیست، بلکه خدا از ابتدا کعبه را قبله قرار داده است؛ منتها با این بیان که برای کسانی که نزدیک هستند، مشخص است که خود کعبه باید باشد، ولی برای افراد دور چون نمی‌توانند خود کعبه را قبله قرار بدهند، لذا جهت کعبه از خود کعبه کفایت می‌کند. مطلب به این نحو است، نه به آن نحوی که علامه حلّی فرموده‌اند.

بنابراین اگر در این زمان مثلاً در قم ما یک وسیله و دستگاهی داشتیم - البته در این زمان یک وسائلی هست - و یک فرستنده روی کعبه می‌گذاشتند و یک گیرنده هم در همین جا بود و دقیق یک

خط به وسط کعبه می کشید، آن می شود قبله ما و دیگر ما نباید به این طرف و آن طرف بخوانیم؛ چون دستگاهش آمد.

عدم تغییر اقتضات حکم در مسئله رؤیت هلال

این با مسأله اول ماه فرق می کند، این دوتاست. چون در آنجا خود کعبه موضوع برای اِتِّجاه ما بود، ولی چون شارع می بیند دست ما کوتاه است، ارفاق می کند و برای سهولت ما می گوید: حالا چون نمی توانی، به اِتِّجاه کعبه هم می توانی نماز بخوانی؛ ولی وقتی دستگاهش را داشتی، پس می توانی، پس وظیفه‌ات این است که طبق دستگاه عمل کنی. اگر دستگاه را نداشتی، می توانی به جهت کعبه نماز بخوانی، این طرف و آن طرف هم شد اشکالی ندارد. این را خواستم خدمت رفقا بگویم تا بدانند که مواضع فرق می کند و یک وقت اشتباه نشود.

در مسأله رؤیت هلال شارع رؤیت را بر اساس دیدن با چشم قرار داده است، نه بر اساس تلسکوپ، آن موقع که تلسکوپ و طیاره و ماهواره نبود، آن موقع قمرهای مصنوعی نبودند که نقشه افق و روز اول ماه و کل سال را بدهند دست آدم! الآن نقشه شب اول سوال، شب عید فطر درآمده است، به من هم داده‌اند. آن موقع که این حرف‌ها نبود، و ما هم نباید به اینها کار داشته باشیم، بلکه باید خودمان برویم استهلال کنیم و ببینیم، اینها ملاک نیست تا بخواهیم به اینها عمل کنیم؛ حداقل تا الآن ملاک نیست، شاید بعدها بشود، آن یک مطلب دیگری است، که خلاصه انسان به این یقین برسد و از اینها برایش اطمینان پیدا بشود، این مطلب دیگری است.

عدم تأثیر اکتشافات بشر در امور تکوینی عالم وجود

علی کلّ حال، این دستگاه‌هایی که الآن هست، آن موقع این حرف‌ها نبود، آن موقع همین مردم بودند و همین چشمشان! پیغمبر هم با همین چشم می گفت: اول ماه است. با همین چشم هم می گفت: آخر ماه است. با همین چشم هم می گفت: شب قدر این است. با همین چشم هم می گفت: روز عرفه این است و روز عید قربان این است. با همین چشم می گفت، پس چطور شد که در این زمان یک دفعه عوض شد؟ یعنی شب قدر ما با شب قدر پیغمبر تفاوت کرد و یک روز جلو می رود؟ چون پیغمبر تلسکوپ نداشت، مجبور بود شب قدر را مثلاً شب سه شنبه بگیرد، ولی ما چون تلسکوپ داریم شب دوشنبه می گیریم! عجب! یعنی شب قدر ما با پیغمبر دوتا شد؟!

این قضیه چه می شود؟ درحالتی که شب قدر یکی است و با تلسکوپ و اختراع، جای ملائکه عوض نمی شود! حالا که تلسکوپ درست شده است، ملائکه بیچانند و خلاصه قدر را یک روز

بیچانند این طرف تر! پس این ملائکه منتظر اختراع ما هستند! تا وقتی اختراع نشده بود، آن شب پایین می آیند؛ وقتی اختراع شد یک شب زودتر می آیند!! پس این آقایان ملائکه و جبرئیل و... منتظر اختراع ما بودند! ﴿لَيْلَةَ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنْزِيلَ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ﴾. بالاخره همه اینها منتظر بودند که این تلسکوپ اختراع می شود یا نمی شود، تا تکلیفشان را با خدا مشخص کنند. خدا می گوید: خیلی خوب، هر وقت مخترع تلسکوپ زنده شد و این تلسکوپ اختراع شد، مسأله شما هم تغییر خواهد کرد!

این را بنده امشب گفتم تا اینکه این به گوش آقایان برسد و افراد و فضلا روی این مسأله فکر کنند، و خلاصه ببینند که برای این مسأله چه باید کرد.

بنابراین طبق اخباری که تا به حال به دست ما رسیده است و تحقیقاتی که ما کردیم، قطعاً در این ماه در شب پنجشنبه، اوّل ماه را با چشم عادی ندیده اند، فقط در دو - سه نقطه، آن هم با تلسکوپ های قوی، و حتی در آنجا هم بعضی ها دیده اند و بعضی ها ندیده اند. این برای ما تعجب است که در یک جا یکی با همان تلسکوپ می بیند و یکی نمی بیند! خلاصه طبق این گزارش هایی که گرفته اند به این کیفیت است. علاوه بر این، رؤیت ماه حتی با تلسکوپ در شعاع زیر پنج درجه بالای افق بوده است، که قطعاً تحت الشعاع است و این قابل رؤیت نیست.